

Vranjek

// Urša Kocic

Že dolgo preden je moderni človek stopil na evropsko obalo Sredozemskega morja, so tod prebivali raznovrstni ribiči. Nekateri, denimo naši sorodniki Neandertalci, so izumrli kmalu po prihodu naših prednikov. Eno njihovih zadnjih zatočišč je bilo v znameniti UNESCO-vi jami na obrežju Gibraltarja, imenovani po britanskem kapitanu Gorhamu, ki jo je v zgodovino zapisal ob odkritju leta 1907. In prav v tej jami je tudi najstarejše znano arheološko nahajališče okostij še ene vrste ribičev: ti pripadajo družini kormoranov (*Phalacrocoracidae*) in so predniki današnjih sredozemskih vranjekov (*Phalacrocorax aristotelis desmarestii*). V neposredni okolici jame so gnezdili že pred najmanj 50.000 leti in so z Neandertalci sobivali vse do njihovega zatona. Danes na istem območju gnezdi manj kot 10 parov.

Redka morska ptica

Sredozemski vranjek je razširjen samo v Sredozemlju in Črnem morju in je eden od treh podvrst vranjekov. Drugi dve podvrsti sta *P. a. aristotelis*, ki naseljuje priobalna morja Atlantskega oceana, ter *P. a. riggenbachi*, ki je razširjena ob obalah severozahodne Afrike. Vranjek je izrazito morska ptica, ki gnezdi na skalnatih obalah in se prehranjuje na morju. Sredozemskega vranjeka v notranjosti zato načeloma ne bomo videli. Od sorodne vrste, kormorana (*Phalacrocorax carbo*), ki ga pri nas srečujemo pozimi in predvsem na celinskih vodah, se loči po tanjšem kljunu in strmem čelu. Celotna gnezdeča populacija je ocenjena na manj kot 10.000 parov, približno polovica jih gnezdi v mejah Evropske unije. V Sloveniji ne gnezdi.

Zimski gnezdilec na odmaknjenih skalnih obalah

Gnezdišča sredozemskih vranjekov so na odmaknjenih in mirnih skalnih obalah in otočkih. Gnezdijo v ohlapnih kolonijah v zavetju skal nekaj metrov nad morsko gladino. Gnezdo je zgrajeno iz rastlinskega materiala in ga pogosto uporabljajo več sezon zapored. Obdobje gnezdenja je zlasti pozimi. Jajca ležejo med novembrom in marcem, čas je odvisen tudi od geografske lege gnezdišča. Kmalu po gnezditvi se populacija razprši, saj je hrane za vsa lačna usta v okolici gnezdišč premalo.

Poletni in jesenski gost v slovenskem morju

Sredozemski vranjeki v Slovenijo prihajajo na letovanje. Najbližje gnezdeče kolonije so na Brionih, v Kvarnerju in na otokih srednjega Jadrana. Podatki obročkanih ptic, ki so jih od leta 2007 zbrali ornitologi s slovenske in italijanske obale, so pokazali, da več kot 60 % ptic iz Tržaškega zaliva prihaja z Brionov, preostali pa iz Kvarnerja, iz zadarskega arhipelaga ter drugih hrvaških otokov in obalnih predelov. Pri nas letuje več kot 1.500 osebkov, kar je okoli 5 % celotne populacije podvrste, ves Tržaški zaliv pa gosti več kot 11 % populacije. V Sloveniji se vranjeki vsak večer zberejo na treh skupinskih prenočiščih ob obali: pri Sečovljah, Strunjanu in

Debelem rtiču. Prenočujejo nekoliko odmaknjeno od obale, na bojah gojišč školjk, varni pred kopenskimi plenilci. Zjutraj se jim s prenočišč ne muči, saj številni še več ur po sončnem vzhodu počivajo na bojah ali v njihovi bližini. Dopoldan se odpravijo na prehranjevanje, nekateri na odprto morje, drugi v priobalne vode. Nekateri, sploh mladi osebki, so izjemno zaupljivi in se pri vodnih vragolijah nemalokrat pridružijo kopalcem ob obali.

Znanec in neznanca v Sloveniji

Skupinska prenočišča sredozemskih vranjekov na slovenski obali ornitologi spremljamo že vrsto let. Prvič so se kot poletni gostje pri nas pojavili v osemdesetih letih, odtlej pa je njihovo število naraščalo. Največjo številčnost dosežejo poleti in zgodaj jeseni, do zime pa se večina vrne na gnezdišča. Nekaj osebkov tukaj tudi prezimi. Kljub temu da jih že leta preštevamo, o njihovem življenju v Sloveniji danes vemo premalo, da bi lahko opredelili območja, ki so ključna za ohranjanje njihove populacije zunaj gnezditvenega obdobja.

Prav z namenom, da na podlagi uveljavljenih strokovnih kriterijev tudi v Sloveniji opredelimo morská mednarodno pomembna območja za ptice (IBA) in območja Natura 2000 za sredozemskega vranjeka, na DOPPS-u uresničujemo projekt SIMARINE-NATURA. Že utečenim enkrat mesečnim popisom prenočišč se je poleti pridružil še monitoring na morju, ki ga opravljamo na 72 kilometrov dolgi popisni poti s čolnom. Jeseni smo se lotili tudi telemetrije vranjekov, ki nam bo dala natančen vpogled v domače okolíše posameznih osebkov. Doselej smo s sledilnimi napravami GPS opremili dva osebka in ju poimenovali Ari in Šime.

Ekstremni potapljač in iznajdljivec

Sredozemski vranjek je izključno ribojeda ptica, ki svoj plen lovi zlasti pri dnu morja. Njegovi potopi sežejo celo do 80 metrov v globino in lahko trajajo tudi več kot minuto! Med plitvejšimi potopi porabljajo le kisik iz dihalnega trakta, med daljšimi potopi v večje globine pa porabljajo tudi kisik iz zraka, ki ostane v pljučih po izdihu. Za obnovo kisikovih zalog med posameznimi potopi potrebujejo od 20 sekund do ene minute. Kljub tej izjemni sposobnosti se radi zadr-

žujejo v plitvejšem morju, sploh če je tam dovolj razpoložljivega plena. Plenjenje v plitvi vodi je namreč bistveno manj naporno. Vranjeki navadno lovijo posamič ali v majhnih skupinah, poznajo pa tudi uspešnost skupinskega lova, ki se mu pogosto pridružijo tudi galebi. Skupina, ki lahko šteje tudi 500 in več ptic, mirno plavajoč na vodi ob obali zasleduje jato rib ter jo počasi prižene ob brežino. Izid: šah mat!

Severni Jadran - pogrnjena miza

Plitvo morje severnega Jadrana, bogato z ribami, je prehranjevalno zelo ugodno zanje. Tu za ribolov porabijo manj energije kakor v globljem morju, kakršno obdaja njihova gnezdišča južneje v Jadranu. Prehranjujejo se zlasti z gospodarsko nepomembnimi vrstami rib.

Ogrožen?

Sredozemski vranjek je zaradi svoje omejene razširjenosti ter razmeroma majhne in upadajoče populacije uvrščen med prednostne vrste za varstvo. Ogrožen je zaradi več dejavnikov, za katere pa ni vselej znano, kako močno vplivajo nanj. To so motnje s strani človeka, zlasti na gnezdiščih, onesnaževanje morja z nafto, izguba življenjskega prostora, nenameren ulov, prekomeren ribolov, plenjenje s strani zanesenih plenilcev, kemično onesnaževanje, tekmovanje z drugimi vrstami in nelegalen lov. Nekateri od teh dejavnikov so potencialno ogrožajoči tudi za sredozemske vranjake na letovanju v slovenskem morju. Nemalo je poročil o vranjčkih, ki so nesrečno končali v ribiških mrežah. Posebno občutljivi so na skupinskih prenočiščih, kjer jih v nočnem času vznemiri že prihod enega samega človeka. Sredozemski vranjek v slovenskem morju ni deležen nikakršne zaščite, tako kot tudi njegov življenjski prostor ne, z izjemo nekaj manjših priobalnih lokacij. ●

Projekt SIMARINE-NATURA (LIFE10NAT/SI/141) se sofinancira iz sredstev LIFE, finančnega instrumenta za okolje Evropske unije. Drugi sofinancerji so: Luka Koper, Mestna občina Koper, Občina Izola in Občina Piran. Projekt koordinira DOPPS, pridružena upravičenca pa sta Ministrstvo za kmetijstvo in okolje ter Krajski park Strunjan. Spletna stran projekta je www.ptice.si/simarine-natura.

1: Sredozemski vranjeki (*Phalacrocorax aristotelis desmarestii*) si morajo sušiti omočeno perje. foto: Tone Trebar

2: Sodelovanje med vranjeki in galebi se obrestuje, če je plena za vse dovolj in se plen posamezniku laže izmuzne kakor veliki skupini. foto: Duša Vadnjak

3: Glavni plen sredozemskih vranjekov v Tržaškem zalivu so pridnene ribe, ki se ne znajdejo na našem jedilniku. Ena takih vrst je črni glavač (*Gobius niger*)

4: Vranjek Šime, opremljen s sledilno napravo, največkrat prenočuje na školjčiču pri Debelem rtiču. Občasno pa odleti proti jugu do Piranskega zaliva. Kot kaže, še ni spolno zrel, saj se letos še ni preoblekel v svatovsko perje kot njegovi starejši sovrstniki. pripravila: Urša Koce